

Иринеѝ
Епископ Екатеринбургски и Ирбитски

**ЗА ПРАВОСЛАВНОТО
ВЪЗПИТАНИЕ
НА ДЕЦАТА**

София 1998

**О Православном воспитании детей
из "Поучений" Иринея,
Епископа Екатеринбургского и Ирбитского
Екатеринбург
1901**

1. Поучение
ЗА ТОВА, ЧЕ ВЪЗПИТАНИЕТО НА ДЕЦАТА
ТРЯБВА ДА ЗАПОЧВА ОТ НАЙ-РАННА
ВЪЗРАСТ

*„Имаш ли синове (слав. чега), учи ги
и от детинство навеждай шията им.“*
(Сир. 7:25)

Един пустинник, велик по светостта на своя живот и знание за човешката душа, заповядал веднъж на ученика си да изскубне от земята едно дърво, като му показал млада, вече пуснала дълбоки корени палма. Безпрекословно изпълнявайки послушанието към стареца, ученикът се опитвал, но напразно - не можел и да помръдне палмата. "Отче, ти ме накара да извърша невъзможното!" Тогава старецът му показал друго, съвсем младо дърво, което послушникът почти без усилие изтеглил.

Ако този разказ приложим към възпитанието, то смисълът е такъв: родителите са безсилни над порасналите си вече деца, ако не са започнали въз-

питанието им от най-ранни години. Защото, както пише в предисловието към „Учебен Часослов“, към което човек привиква от най-малък, него и в най-дълбока старост трудно ще изостави. Затова Премъдрият ни учи: „Имаш ли деца? Учи ги и от младост им превивай врата към послушание.“

Не са много родителите, които сега могат да се похвалят, че са възпитавали децата си както е трябвало. При някои, самите те благочестиви и добри, децата се оказват с неочакван и нежелан характер. Една от главните причини е в самите родители. Много от тях биват безгрижни за религиозно-нравственото възпитание на децата си или до голяма степен се заслепяват от любовта си към малките си рожби така, че стават глухи към предупрежденията от страна на благожелателни хора, като не чуват техните правдиви и добри съвети. Едва когато детските пороци станат непоносими и за самите тях, те се замислят за изправянето на своето момче или момиче и пристъпват към възпитаване, но често вече е твърде късно, защото възпитанието наистина започва от най-ранното детство.

На всички е известно колко бързо прораства в земята зърното или посятото семе. Причините, предизвикващи неговото развитие, веднага започват своето влияние. Топлината и почвената влага пробуждат дремещия кълн и той прораства. Така е и с детето, което се появява на бял свят като зрънце и започва да расте. Известно е, че човешката природа се развива най-бързо и всестранно в детска възраст, но тя никога не се нуждае от повече грижливо попечителство и внимание, както именно в тази възраст. Бързото телесно нарастване е придружено от още по-бързо душевно развитие. Детето започва да говори, у него се образуват определени понятия, то

се учи да мисли, укрепва се волята му и започва да действа. Обогатено с понятия за околната среда, то получава заедно с това и понятие за Бога, за своето предназначение, учи се да различава добро и зло, пробужда се съвестта му, започва действието на любов и ненавист, проявяват се чувства за достойнство и срам. За да се даде правилна насока за развитие на всичките му сили, възвисяващи човека до Богоподобие, родителите трябва внимателно да следят за нравственото му развитие. И понеже възпитанието има двойна задача: да насажда добро и да изкоренява злото, то те са длъжни да започнат възпитанието му от най-ранно детство.

Но кой не знае примери, показващи колко много родители безотговорно грешат в това! Те сякаш съвсем не знаят, че детето може и трябва да се възпитава от най-ранна възраст. Някои родители, особено по-младите, дълго гледат на рожбата си като на играчка или кукла. Те я хранят, слагат я да спи, приласкават я, играят и палуват с нея, пазят я всячески от простуда и пр., а в същото време ѝ позволяват да бяга, ходи и прави каквото си иска само и само да не ги безпокои с плача си. Те дълго не забелязват, че техният ненагледен "ангел" е всъщност упорито, капризно, своенравно, необуздано, непослушно, алчно, ненаситно и зло дете. Но някой ден изведнъж ще им се отворят очите и те ще решат да пристъпят към възпитаване на своя палавник! Но, любезни родители, сега е вече твърде късно - фиданката е твърде избуяла и израснала.

Други родители не по-малко грешат, като използват лъжливи, но приети в някои слоеве на обществото понятия за възпитание. Господстващите неправилни понятия, вкоренили се в техните глави, могат да бъдат отстранени много трудно, защото те,

от една страна служат за оправдание и извинение на недостатъците и пороците на децата им, а, от друга - за прикриване на собствените им пропуски и небрежността към тях. "Та няма това не са деца, казват нежните родители, и трябва ли да гледаме толкова строго на техните недостатъци?" Такива и подобни на тях разсъждения обикновено извиняват всички детски простъпки. Разбира се, те са деца, но що за деца? И какво ще излезе от тях? Пък и разумно ли е да се остави без внимание лошата постъпка само затова, че е извършена от дете? Когато в къщата има пожар, забелязалият го няма ще каже: "Това е само пламъче." Напротив, той ще завика и с всичките си усилия ще потърси помощ за справяне с положението. Нима спокойно ще гледаме децата си, когато в тях се разгаря огънят на страсти, заплашващ ги с временна или вечна погибел? "С годините ще поумнеят" - казват не особено мъдри родители. "Децата ще започнат да разсъждават като големи и сами ще проумеят кое е добро и кое лошо!" Уви, това е пагубно заблуждение! Разсъдъкът е двустърган меч - може да го насочиш и към добро, и към зло. Това, че познаваме доброто, още нищо не значи - нужно е то да се изисква, а и да имаме навик за добри дела. Към такъв навик детето трябва да бъде приучено от най-ранна възраст чрез възпитанието, така че познатото чрез ума добро да се върши със силата на волята. Без подходящо, започващо от детството възпитание, разумът е много опасен дар. За отбелязване е, че в затворите и изправителните домове има много хора с високо развит ум. Защо ли са там? Вероятно, защото са поумнявали с годините! Родители, не мислете, че човек от самосебе си става добър и честен. И при голям ум, но без съпътстващо от детството добро възпитание, доброто е малко, за-

щото човек по свидетелството на Словото Божие от ранна младост е склонен към злото.

Оправдаването на недобрите постъпки на децата и юношите, а и незаинтересоваността на родителите към възпитанието им водят до безотговорни упреци като: "Трябва ли да се очакват някакви добродетели в детска възраст?!". Но защо не? Нима не е бил дете и отроче далият ни пример, който и ние да следваме - Господ Иисус Христос? Нима не се говори в Евангелието, че в детска и отроческа възраст Той е преуспявал в премъдрост и в любов към Бога и хората (Лука, 2 гл.). Нима са малко разказите за живота на светии, които от детство са се украсили с добродетели, благочестие, послушание и невинност? Ако Спасителя казва за децата: "Оставете децата да идват при Мене, защото на такива е царството небесно" и още: "Горко на този, който съблазни едно от тия, малките", т.е. да ги съблазни за грях, то нима следва от това, че за децата не са възможни добродетелите? Напротив, Спасителя говори така, защото добродетелта в детска възраст е по-безкористна и чиста и Той иска тя да обитава във всички детски сърца. Затова напътстваме: горко на тези родители, които са безгрижни за насаждане в душите на децата си на добри навици и правилно нравствено настроение от най-ранна възраст. Те ще отговарят пред Бога. Няма извинение за нерадивото възпитание, защото възпитанието и на най-малките деца е *възможно* и затова е *загължително*.

Затова, родители, в малките деца не бива да пропускате без внимание никакви прояви на зло; и най-малкото дете има вече свои недостатъци и пороци - печално наследство от прародителския грях, отначало несъзнателни, а после и съзнателни. Така например, ако малкото дете разбере, че с викове и

плач може да постигне това, което иска, то вика до-тогава, докато не получи исканото, а в много случаи става все по-своеволно и капризно. Същото е и с всички човешки пороци, които през житейския път се откриват с пълна сила - зародишът им често е в най-ранната възраст. Така за един от най-жестоките християнски гонители (Домициан) четем, че като момче е обичал да измъчва и убива мухи, а после и други животни. Жестокостта е била в него от детството. Затова трябва да се започва с възпитанието от най-ранна възраст. Наблюдавайте склонностите на детето и което в него не е добро, изчиствайте го с възпитание. Градинарят своевременно обрязва дивите филизи - същото трябва да правят и родителите спрямо децата си, защото детските сърца може да се сравнят с градина, а родителите с поставени от Бога градинари, които трябва да ги очистват от бурените и плевелите на греховните привички. Ако те чакат, докато злото се вкорени в сърцата и децата израснат в пороци, тогава те не ще се справят с тези плевели. "Ти се жалваш, говори св. Йоан Златоуст заради необуздания си син, но той лесно можеше да бъде обуздан в детството, да се научи на ред и правила и нямаше да заболява душата му. Тогава нивата на сърцето му е била по-лесно обработваема, тогава е могло да се извадят тръните, още недълбоко вкоренили се, тогава и детските страсти са станали непреодолими поради нерадението на родителите!"

Но действието на възпитателя не се състои само в това да изкоренява лошото, а и да приучва от малки на добродетели.

Свещеното писание посочва причината поради която още от детство трябва да укрепваме доброто. Премъдростта казва, че ако юношата е избрал свой

път, той няма да го остави и на старини т.е. ако е избран добър път в младост, то и в старост няма да бъде оставен. Подобна е и руската народна мъдрост: Какъвто в люлката, такъв и в гроба.

Помнете, родители, премъдростта: *"Ако имаш деца, учи ги и от младост превивай врата им."* Не забравяйте и другото: *"На което си научен в младост, не ще го оставиш и в старост."*

Амин

2. Поучение ЗА ВЪЗПИТАВАНЕ НА ДЕЦАТА В НАБОЖНОСТ И БЛАГОЧЕСТИЕ

*„Из устата на младенци и кърма—
чета Ти си стъкмил похвала.“*

(Пс. 8:2)

В предходната беседа разяснявахме, че религиозно-нравственото възпитание трябва да започне от най-ранна детска възраст, защото първите 5-6 години са най-важни и до голяма степен решаващи за живота на децата и след това. Показахме, в какво да се състои възпитанието, а именно, че родителите трябва да изкореняват всичко лошо и да направляват към доброто. В тази и следващите беседи ще вляза в някои подробности относно това точно какви недостатъци сме длъжни да изправяме в малките деца и какви качества трябва да насаждаме у тях.

По думите на Премъдрия *начало на мъдростта е страхът Господен (Притч. 1:7)*. На това основание първата добродетел, която родителите възможно най-рано трябва да насаждат в сърцата на своите деца, е *страхът Божий*, т.е. религиозност, благочестие и набожност.

Но защо - ще попитат особено майките, да ги

учим на набожност и благочестие от най-ранна възраст? Отговорът е следният: защото, ако детето от малко е възпитавано в благочестие, то ще придобие религиозни навици да усвоява църковните обичаи и може да се надяваме, че и в зряла възраст - когато съблазните идват от всички посоки и лошите страсти започнат да действат по-силно - то ще си остане благочестиво и ще запази добрите обичаи и християнските навици, придобити още в майчините ръце. Религиозните наставления, които детето получава от благочестивата майка в най-нежна възраст, като че ли се закърмят заедно с млякото и обикновено остават за цял живот. И ако такова дете, впоследствие увлечено от лоши страсти или пример, се впусне по пътя надолу, то в повечето случаи ще му е по-лесно да се завърне в правия път, отколкото на дете, което не е видяло в детството майчина грижа за религиозно възпитание. В такива благочестиво възпитани, макар и после свърнали от добрия път деца често се пробужда внезапно и с непреодолима сила споменът за невинните и щастливи детски години; излизат им в паметта по детски простите молитви, научени от устата на мама, отдавна може би напуснала този свят, и нейните прости наставления, когато ни е държала на коленете си. Забравеният за молитвите, закоренял в беззакония, си припомня, отивайки да спи, неволно как майка му го е учила да се кръсти преди сън, как го е прекръствала и после сам решава да се прекръсти. Споменът за щастливите дни на детството е пробудил мнозина от греховен сън и ги е връщал към Бога. От това се вижда какво велико щастие е за децата да имат благочестива майка, която от най-ранна възраст да ги учи на религия и благочестие. От майката, а не от гледачка, учител или някой друг, дете-

то трябва да получи първото наставление по религия. Вкъщи, а не на училище от учителя трябва да се научат първите кратки утренни и вечерни молитви и начина да се моли. Така е било от древността насам във всички истински благочестиви, боголюбиви семейства. "Веднага щом децата почнат да разбират - ни разказва св. Иоан Златоуст родителите им почват да ги обучават в апостолското изповедание на вярата (т. е. символа на вярата) и ги учат на молитви, песни и обреди, използвани в богослужението." Същият светител дава такова наставление на майките: "Учете, майки, своите младенци да се кръстят, но още преди да могат, вие ги прекръствайте с ръка."

Древен блажен учител на Църквата пише към вдовиците от неговото време следното: "За християнската майка трябва да е радост да учи детето си и тогава, когато гласът му е още слаб и езикът не го слуша, да произнася името на Сладчайшия Иисус." От казаното дотук, предполагам, се разбира защо родителите, и особено майките, на които се пада голяма част от възпитанието в първите години от живота на детето, трябва да насадят религиозното чувство като основа на религията и благочестието.

Но естествено хората искат да чуят как се прави това и как се възпитава у детето религиозно чувство.

Това се постига, когато родителите и особено майките запознават децата си от ранна възраст с основните истини на нашата вяра. Не се плашете! Това е съвсем просто - всяка майка може да го направи. Нека с прости и сърдечни думи и колкото е възможно по-често да говори със своите малки за милосърдния, добър небесен Отец, Който така обича децата и така често им изпраща всякакви добрини. Нека от време на време да им разказва за живо-

та на първите хора и как те били добре, докато слушали Бога (и още по-добре ще бъдат при пакиби-тието тези, които се удостоят), а после Адам и Ева съгрешили и направили себе си и тези след тях нещастни и затова трябвало да дойде и дошъл на земята Спасителя, за да могат хората пак да се възкачват на небето, затворено от Бога заради греховете на прародителите. Нека да разкаже за Рождеството на Исуса Христа, за благочестивите пастири, за тримата влъхви - мъдреци, за злия цар Ирод и невинните младенци, за дванадесетгодишния Исус в храма, за живота Му в труд в Назарет, а също и за страданията и смъртта Му на кръста за нашите грехове и затова, че всичко претърпяно от Него е заради нашите злини - така детето ще разбере. Нека да разкаже и за Възкресението Христово и Възнесението на небето - детето ще моли майката да продължава още и още... Благочестивата майка ще съумее да разкаже на своите малки деца и за Божията Майка, за нейното Въведение в храма едва тригодишна и за живота ѝ в храма, за това как Майката Божия обича хората и изпълнява молбите на молещите се към нея. Добрата майка ще разкаже също и за светите ангели, особено за светия ангел пазител, който особено обича добрите деца. Разумната майка християнка ще се възползва от различни празници и празнични времена за да настави децата си за най-важните истини на Светата вяра. Във всеки християнски дом има свети икони. Сама майкака носи на гърдите си кръст и слага такъв и на гърдите на децата си с необходимите обяснения - кой е пригвозден на него и съответно кои са събитията и светите, изобразени на иконите. Тя поднася всеки ден децата си да целунат иконите и като се кръсти, учи и тях да го правят, а ако са пораснали и да се молят.

Благочестивата майка води детето си да се причасти със Светите тайни всяка година на рождения и именния му ден. Така, доста преди да са постъпили на училище, децата са научени на основните християнски истини, за което малкото дете има необходимия разум и е по-възприемчиво от възрастните за божественото. Нужно му е просто да расте под благочестивото настроение на майката или гледачката. Например колко лесно е елхата да се свърже с рождеството на Спасителя; колко лесно е на Пасха да се изясни на децата, че Спасителя е пострадал и умрял за греховете на хората (затова детето ще разбере, че не трябва да греши), но Бог го е възкресил, че и ние ще умрем, но ако сме добри, то Спасителя и нас ще призове от гроба, както е извикал Лазаря. Колко лесно е да се всели в децата благоговение и любов към богослужението! Трябва само да им се внушава, че в църквата по особен начин присъства вездесъщият Господ Бог, който обича децата и ги зове към Себе Си чрез милосърдния Спасител, но там трябва да се стои тихо, като внимателно се кръстим и молим.

Да, родители, ако вашето сърце е изпълнено с вяра и любов към Бога, вие ще намерите хиляди средства и пътища да направите своето дете благочестиво. Велика несправедливост вършим със своите деца, като не ги приучаваме на благочестие и вяра. Съвършено справедливо е казано, че "душата на човека", а следователно и душата на детето "е по природа християнка". Действително Бог очаква християнски качества и от детската душа. Ненапразно е казано: *"Из устата на младенци и кърмачета Ти си стъкмил похвала."* Затова за развитието и вкореняването на религиозни чувства у децата родителите са длъжни да ги приучат от най-ранна възраст

да се молят. Колкото и малко да е детето, то може да се моли. Та нали знае как да иска едно или друго от родителите, защо да не може да поиска и от Небесния си Отец? Затова учете децата да се молят, като започвате от детството, приучавайте ги молитвата да им стане потребност. Молете се сутрин и вечер със своите деца, както и преди, и след ядене - така че те да не седат около масата както животни около корито. Те трябва да знаят, че който иска да се ползва от Божиите дарове, трябва да проси и да благодари за тях. Всяко дете, което добре умее да говори, трябва да знае "*Отче наш*", "*Богородице Дево*" и други кратки молитви. Печално явление в наше време е, че общата семейна молитва е изоставена почти навсякъде. Истина е, че поради това има толкова много нещастия в семействата и неуспехи при възпитанието. Впрочем винаги си остават верни думите: *Искайте, и ще ви се даде*. Следователно получаването е свързано с молитва.

Но някои ще възразят: "Детето не разбира молитвата." Разбира се, то не разбира напълно съдържанието на молитвите, но това не е и нужно, а толкова, колкото е нужно за една благоговейна молитва, ще разбере и най-малкото дете. Ако не може да си състави ясно понятие за Бога, то все пак чувства Неговото присъствие, усеща със своя дух, че има висше Същество, Което ни обича и Което ние сме длъжни да обичаме; ако детето произнася молитва, то мисли за Бога, възнася към него своите чувства. И такава молитва, излизаща от невинното детско сърце, е несъмнено по-приятна за Него, отколкото молитва на учения, който разбира всяко слово, но чете хладно и разсъдъчно, без сърдечно чувство. Колко благоприятна е за Бога молитвата на децата, ясно е казал Псалмопевецът: *Из устата на младенци и*

кърмачета Ти си стъкмил похвала.

Но за да се изпълни родителският дълг за възпитание на децата в религиозност и набожност, самите родители трябва да се богобоязливи, благочестиви и молитвеници. В противен случай, ако майката не търси радост и утеха в молитвата и не е между богобоязливите и благочестивите, тя няма да възпита и детето си в благочестие и усърдна молитва.

И така, вие знаете защо е важно от най-ранно детство да се приучат децата в благочестие. Чували сте, че майката трябва да извърши своята работа в това отношение до започване на училище, затова, християнски майки, вие ще оставите най-добро наследство на своите деца, ако им дадете религиозно възпитание, благочестие и навик за молитва. Учете ги на основните истини на нашата свята вяра, учете със слово, и с пример от най-ранна възраст. Бъдете уверени, че законоучителите напразно ще се трудят да направят добри и богобоязливи християни вашите деца, ако вие не положите основите на този дом.

Възпитавайте децата в набожност и страх Божий и тогава ще можете да се надявате, че после те ще ви утешават и радват. Защото ако децата ви са богобоязливи и благочестиви, те ще бъдат послушни и благодарни на вас самите. Ако научите децата си да изпълняват своите задължения към Бога, то те ще ги изпълняват и към вас.

Затова, бащи и майки, възпитавайте децата си за Бога и за небето - тогава ще имате радост от тях и на земята.

Амин

3. Поучение

КАК ДА ВЪЗПИТАВАМЕ ДЕЦАТА, ЗА ДА БЪДАТ ПОСЛУШНИ

„Момче, оставено без грижи, посрамя майка си.“

(Пр. 29:15)

В Евангелието не е казано много за детството и юношеството на нашия Господ Иисус Христос, но то е твърде важно и поучително. За 12-годишния Иисус евангелист Лука е записал следното: *„Той (Иисус) тръгна с тях (с Иосиф и Мария) и дойде в Назарет; и им се покоряваше.“* (Лук. 2: 51) Това, което евангелистът пише в похвала на отрока Иисус, е послушанието към лицата, заемали място на негови земни родители. Апостол Павел също прославя в Иисуса, достигналия възрастта на мъж съвършен, послушанието Му към небесния Отец: *„Той смири Себе Си, свидетелства Апостолът, бидейки послушен дори до смърт, и то смърт кръстна“* (Филип. 2:8). Апостолът отива и по-далече, като от това послушание извежда и спасението на света: *„Защото, ако с престъплението на един човек (Адам) смъртта царува чрез него единия, много повече ония, които приемат изобилно благодатта и гара на оправданието (поради*

послушанието на Господа), ще царуват в живота чрез Исуса Христа" (Рим. 5, 17).

Няма нужда да се говори за огромната важност на послушанието в живота на човек, а колко е важно за възпитанието на децата, знаят всички родители. Може даже да се каже, че който е съумял да възпита децата си в послушание, той е изпълнил своя дълг като родител и възпитател.

Няма да говоря за важноста на послушанието, а само ще предложа на родителите кратък път за постигането му, което не би им било безразлично.

Преди всичко сме длъжни да кажем, че послушанието е такова "растение", което не може да расте във всеки дом. То съзрява само там, където почвата е благоприятна, но за всеобщо съжаление има такива семейства, в които нищо не благоприятства да възпитат децата си в послушание. Това са такива семейства, в които господства дух на свободомислие, неуважение на Божиите и човешките закони - дух, който не признава никакви авторитети. Обикновено те прибегват до защитата на Божествения или човешкия закон само тогава, когато считат това за удобно и полезно. Където родителите са заразени с този дух, там е невъзможно децата да бъдат възпитани в послушание. Който иска да има послушни деца, сам е длъжен да уважава всеки признат авторитет, всяка власт и закон, а такива авторитети са Бог, Църквата, Божиите заповеди, установената власт, църковните и законите на правителствата. Но достатъчно ли се е запазило сега уважението към тези авторитети?

В други семейства Бог е последното лице, на което се обръща внимание; за Него не е прието да се говори освен единствено при разговори след прочит на нещо в книга, където между редовете се изразява

неверие в Бога или в някоя от истините на Откровението. В тези книги вярата в живия личен Бог се преобръща в приказка, на която са в състояние да вярват само възрастни жени. Мнозина изобщо не се замислят какво е задължение към Бога и въобще не се сещат и не се удивляват на Този, който ги изпълва.

Детето вижда и чува всичко това и какво ли заключение ще си направи? Съвсем просто: ако баща ми не почита Бога, не се вслушва в Него, то и аз мога да не Го почитам и да не Го слушам; ако Бог и заповедите Му са измислица, то и петата е измислена. Следователно родителите нямат никакво значение и не трябва да се почитат - и в тази логика на разсъжденията си децата ще бъдат прави.

По-нататък ако имаме предвид, че за много родители властта на църквата и авторитетът на духовниците нямат ни най-малко значение, то ясно е, че в такива семейства децата няма да бъдат възпитавани в послушание. "Защо ми е свещеник? Защо ми са неговите измислици? Нима може да се вярва на това, което говори?" Някои деца често чуват такива речи, и вече слушали ги, като чуват в училището и църквата от свещеника, че трябва да бъдат послушни към своите родители и всички, които имат отредено място във възпитанието им, те не могат да имат доверие в техния авторитет. Свещеникът трябва да преобръне тази груба насмешка, която идва от дома, като убеждава децата: "Почитай баща си и майка си!" От поведението на родителите си децата си водят заключение, че ако бащата не признава никакви заповеди, то и за тях не е необходимо да внимават в думите на свещеника, когато той проповядва и им обяснява петата заповед и логиката отново ще е на тяхна страна. Същото ще бъде и по отноше-

ние на авторитета на началниците: "Защо са ми началници - аз съм си господар каквото искам, това и правя" - се казва в такива случаи, а може да стане и по-лошо, независимо от това кой слуша. Разбира се, такива речи не са против властта, не са опасни за нея, защото началникът може със сила да принуди към послушание подчинения си, което не прави нито Бог, нито църквата. Църквата обаче, също трудно ще намери почва за развитие на детското послушание към родителите, защото навсякъде, където не се признава и уважава Божествената и установената от Бога светска власт, където законите се изпълняват само от страх, там послушанието няма почва. Който презира Божия авторитет, авторитета на църквата и началствата, не може да иска от своите деца да уважават родителския му авторитет и който доброволно и с чувство за дълг не следва известните авторитети, той никога не може да възпитава децата си да бъдат послушни. Затова, родители, ако искате децата ви да са послушни, уважавайте законните авторитети, сами следвайте закона и преди всичко учете на това вашите деца. Това е основата за послушанието им към вас.

Да предположим, че съществува благоприятна почва за развитие на детското послушание. Какво да правим по-нататък, за да може то да израсне? По своята същност послушанието е подчинение на нашата воля пред нечия чужда. За да подчиним обаче волята си на друга, трябва да сме предразположени с уважение към този, пред когото трябва да склоним воля. Трябва да го обичаме, за да го следваме.

Измежду всички душевни сили най-силна е волята. Тя е господстваща. Ние мислим и говорим само за това, което искаме, а и само него вършим. Бог ни е дал душевна сила да искаме и вършим добро, да

ненивиждаме и се отвърщаваме от злото, но нашата воля, отслабена от греховете, е склонна към зло. Дори и да познаем доброто, сме слаби, за да искаме сериозно да го изпълняваме, или както казва Апостолът - виждам доброто и го одобрявам, но въпреки това следвам злото.

Тази слабост е дошла в нас с първородния грях привнесъл своенравие и упорство, което от детство сме длъжни да обуздаваме и изкореняваме. Лозата дава вкусен и сладък плод, но не тогава, когато я оставят да расте както иска, а когато я режат и привързват. Каквото са в лозарството обрязването и връзването, същото са дисциплината и обуздаването на своенравията и упорството у децата, за да носят те сладкия плод на послушанието. За да може да съберете и от вашите деца този плод, отбележете си правилата, които трябва да следвате.

Ако искате да ви слушат, не допускайте децата да упорстват и своенравничат от ранна възраст. Това не значи в нищо да не им отпускате волята. Ако детето иска нещо, на което има право, изпълнявайте желанието му. Ако в подходящо време поиска да се храни, защото е гладно, то това негово искане трябва да се изпълни, защото противното би било жестоко и безмилостно. Искане ли някаква вещ, която му е необходима за училище - изпълнете волята му, защото може да го изкушите да си я набави по непозволен начин. Съвсем различно е, когато децата искат нещо непозволено - тогава трябва да им се отказва без значение дали ще заплачат. Никога не трябва да се обръща внимание на детските капризи. Който веднъж покаже слабост, той и по-късно ще бъде роб на децата си и тяхното своенравие ще господства над родителския авторитет.

Ако искат да сломят детското своенравие и

упорство, родителите са длъжни да действат съгласувано помежду си. Не трябва единият да гради нещо, а другият да го руши. Нищо не укрепва толкова детското своенравие, колкото ако единият разрешава забраненото от другия. Идва детето с плач при майката и се оплаква, че му е отказано - майката не трябва да изказва съжаление, а още по-малко недоволствие от бащата, че не е изпълнил детската молба. Така трябва да постъпват и по-възрастните братя и сестри, родственици и особено баби и дядовци. Известно е, че старите хора търсят във всеки привързаност и понеже младежта не обича да се върти около тях, те се стараят да привличат децата и с това, че изпълняват тяхната воля. Затова внуците се присламчват към баба и дядо, защото разчитат да се изпълнят желанията им.

Никога не трябва да се дава храна на детското своенравие - не трябва да се допуска децата да заповядват на по-големите си братя, сестри или помощници, нито пък на други възрастни или да се разпореждат. Ако децата искат нещо от по-възрастен, те трябва да молят, а не да заповядват и като им дават, трябва да благодарят и да са доволни.

Не трябва да се търпи децата да проявяват непослушание - трябва веднага да изпълнят каквото е казал бащата или майката, без забавяне и отлагане. Казано е - трябва да се направи! Децата трябва да знаят, че ако не изпълнят казаното веднага, правят нещо лошо. При това родителите трябва да са убедени, че казаното трябва да бъде изпълнено. Само тогава може да се сломи своенравието и да се формира силна и ориентирана към добро и послушание детска воля.

Като изкореняваме по такъв начин детското своенравие и упорство, трябва да продължим и по-

натам, за да придобият децата и почиттелно отношение към родителите си. Почитта е съществена подбуда към послушание. По природа децата са особено почиттелни към родителите. Това е природно чувство. Това внушава и петата заповед. В такъв случай като че ли изглежда излишно да се казва на родителите как да постъпват, за да запазят почитта на децата си. Но не е излишно да се повтори. Разбира се, детето знае необходимостта да почита баща и майка, което и Бог заповядва. Но какво да се прави, ако детето вижда нещо противно и мерзко - да почита ли и тогава родителя? Ако вижда бащата пиян, майката да ругае и вечно да се кара - може ли да почита такива родители? Лошият пример унищожава почитта и подкопава из основи послушанието, защото детето си казва - що за наставници са ми тези? Затова родителите са длъжни всячески да избягват поводи за неуважение към тях самите от страна на децата. Те никога не трябва да се унижават взаимно и да подкопават детското уважение. Бащата и майката винаги трябва да се отнасят помежду си с най-голямо уважение и без неприлични думи, никога не трябва да се порицават. Децата никога не трябва да чуят: "Излъгал си се, както и баща ти, негодник си като него" или "Мотаеш се като майка си и си неразумна"... Където децата слушат такива думи - сбогом, послушание и почит.

Никога не трябва да си позволяваме неприлични игри и шеги с децата. Към баща шегаджия децата ще са непочтителни и дръзки към свободното му поведение. Това не значи да сме винаги сурови и сериозни; сериозност, съчетана с ласкавост и родителска нежност, не е трудно да се различи от неразумното шегаджийство и шутовщина, което унищожава родителския авторитет. Към сериозния, лас-

кав и нежен баща децата изпитват най-голяма почителност - един поглед е достатъчен, и послушанието е налице.

Ако искате децата ви да се послушни, оказвайте и им доказвайте своята любов, но не по маймунски начин - като ги изнежвате и ги захранвате със страсти до края на живота им, а като сърдечна, разумна любов, отправена към благото на децата. Където детето вижда такава любов - там то ще проявява послушание не от страх, а от любов.

Не бъдете никога равнодушни към радостите и болките на децата. Никога не казвайте, че децата са ви в тежест и ви причиняват мъка и пречки; не показвайте никога, че каквато и да е жертва заради децата е била прекалено голяма и тежка. Давайте им всичко, което сте длъжни с желание и радост. Ако родителите с упрек и ропот подхвърлят на децата частицата от своя хляб, как тогава децата да се държат с любов към тях?

Доставяйте понякога на децата си малки радости и удоволствия. Подарък за празника или за деня на ангелите, даден от сърце, поддържа детската любов.

Приласкавайте към себе си детето с доверие и искрено общение с него. Трябва да се доверяваме на децата в доброто, докато не се убедим в противното. Подозрителността и недоверието убиват любовта. Не усилвайте заслужено наложените наказания с презрителни насмешки или язвителни забележки - това ожесточава сърцето и заличава всяка любов.

Покажахме ви, родители, главните средства за възпитаване на децата в послушание. Употребявайте ги добросъвестно. Преди всичко приучавайте децата си да ви слушат така, като че слушат Божията воля. Не допускате да се вкорени в тях своенравие.

Не търпете нито упорство, нито дързост за каквото и да е. Не им давайте всичко, което искат. Напротив - приучавайте ги към самоограничаване, въздържание и умереност. Изисквайте от тях бързо и точно послушание, приучавайте ги при казана дума веднага да изпълняват. Твърдо настоявайте да изпълнят, което сте поръчали. Но затова заповедите ви трябва да са смислени и изпълними. Не бъдете капризни и не произволничете. Не позволявайте нещо, което вчера сте забранили. Не противоречете един на друг в своите действия спрямо децата си. Поддържайте необходимото уважение помежду си и на децата към вас. Грижливо избягвайте всичко, което накърнява уважението към вас. Никога не забравяйте да призовавате Божието благословение за своето дело по възпитаване децата и вашите трудове, попечителство и грижи при Божията благословия ще се увенчават с послушанието на вашите деца.

Амин

4. Поучение

ЗА ВЪЗПИТАВАНЕ НА ДЕЦАТА В ДУХ НА ПРАВДА И ИСТИНА

*„Поведението на лъжлив човек е
безчестно, и позорът му е винаги с него.“*
(Сир. 20:26)

В последната си беседа говорихме с вас, възлюбени, за това как да възпитаваме децата в послушание и посочихме главните средства и способности за това. Сега ще говорим как да възпитаваме в правдивост, любов към истината и отвращение от лъжата.

Чувството за истина и потребността от правда са вложени по природа в душата на всекиго, следователно и в детската душа. И въпреки че първородният грях е помътил и отслабил това чувство, то не е съвсем унищожено. Стремещт към истината е останал у човека; той се разкрива у детето с това, че то иска да знае. Детето пита и всичко, което възрастните му дават като отговор, то приема за чиста истина. Чистата детска душа не знае лъжа и притворство. Напротив, то почервява не само когато прибърза и недомислено каже неистина, но и когато чува, че друг говори лъжа. Чувството и любовта към истината са вложени в детското сърце от самия Бог

- нужно е само тази природна склонност да бъде поддържана, развивана и укрепена. И това е работа на родителите. Те могат и са длъжни да постигнат това, но как?

Първото средство към развиване на детското чувство за истина се състои в това родителите от най-ранна възраст да внушават на децата любов към истината. Но тук отново се явява въпросът - как да се направи това? Посочваме три главни правила:

Учете децата си да обичат истината по религиозни подбуди, с мисъл за Бога. Те тогава ще обичат правда и истина, когато твърдо знаят, че Бог, Който е вечната и непогрешима Истина, иска винаги да говорим Нея, защото Той ненавижда всяка лъжа и се гнуси от нея, и че всяка неправда е грях. Само тази любов към истината, която се основава на вяра в Бога, издържа на всички изпитания.

Постъпвайте с децата искрено и праволинейно. Вярвайте на детските думи, докато не забележите лъжа. Не ги карайте надълго да ви обясняват и не допускайте да се кълнат за потвърждение на казаното - бъдете доволни от евангелското: *га, га! не, не!*

Ако имате основателна причина да се усъмните в думите на вашите деца, не давайте веднага да се разбере, че не им вярвате, а се постарайте да се убедите дали детето наистина е излъгало. Ако за ваше огорчение това е станало, извикайте детето, погледнете го сериозно, но с любов в погледа и му кажете в очите нещо от рода на: "Бог е забранил да се лъже; Той е всезнаещ, разбира всичките ни тайни мисли; лъжливата уста е мерзост пред Него" - и ще видите как срамът ще накара детето незабавно да каже истината и няма да ви лъже в бъдеще.

И вие доказвайте винаги пред децата си вашата любов към истината и уважението си към нея. Бъдете правдиви и без фалш във всичките си отношения и действия. Преди всичко пазете Божествената истина, вярата и закона Христов. Внимавайте децата да не забележат, че сте проявили равнодушие към вярата, а особено не допускайте възможност да чуват неразумни думи, че може да се мине без религия и вяра и че е достатъчно само човек да бъде честен. За съжаление такива думи се чуват по онези места, където се проповядва "духът на лъжата", и ако и вие говорите такива лъжливи по същността си думи, то с това не само изгонвате от сърцата им любовта и уважението към религиозната истина, но въобще убивате чувството за истина. Ако наистина за Бога беше все едно дали имаме истинско или лъжливо понятие за Него и съществуването Му, изповядваме ли истинска или лъжлива религия, то защо тогава и човекът да не бъде безразличен към истината в обикновените си дела. И ако Бог еднакво гледа и на тези, които изповядват лъжлива религия или съвършено Го отхвърлят; ако този, който отхвърля Божието откровение, е еднакво добър за истинския Бог, както правилно изповядващият Него и Неговия Син Господ Иисус Христос; дали наистина нищо не значи да се държим за истината или лъжата - тогава защо и истината в житейските дела да има толкова огромно значение? Ако в крайна сметка са правите, които говорят, че няма такава религия, която Бог би открил, и че истинският Бог не би благоволил да ни открие истината за най-важните въпроси на живота, то как да искаме от хората (в случая от децата) да говорят истината в най-незначителните случаи и обстоятелства на своя живот? Затова, родители, ако искате вашите деца да са праведни, то

преди всичко им внушавайте особено благоговение към Божествената истина; по същата причина и не допускайте във вашите и детските сърца равнодушие към религиозните дела. Ако децата ви забележат, че се отнасяте лекомислено към истините на християнската вяра и църковните установления, че има фалш във вашите религиозни дела, то как може да се надявате, че те ще вярват на вашите думи и няма да се отнасят по същия начин към истината. Бъдете пример за любов към религиозната истина и насаждайте тази любов и вяра в детските сърца. Но бъдете също и във всички отношения правдиви и честни, пазете се от фалша, лицемерието и притворството в отношенията си към другите. Ако децата ви видят, че лъжете другите по един или друг начин, че хитрувате, лицемерите, фалшивите, че сте неискрени към сродници, приятели и познати, че угодничите пред известни лица, като говорите добро, а зад гърба им ги упрекувате - всичко това ще бъде знак да не очаквате да бъдат по-добри и децата ви. Ако искате те да са правдолюбиви и искрени, то старайте се и самите вие във всичко - и в делата на вярата, и в обсъждането на съвременни явления и случаи в живота, и в цялото си поведение, да подчертавате отвращението си от лъжата и фалша, от лицемерието и притворството, от лъстта и коварството. Във всичките си действия и отношения към хората, в думите и мислите си бъдете правдолюбиви и искрени - тогава ще приучите и детето си *"да върши правда и в сърцето си да говори истина; да не клевети с езика си, да не прави зло на приятеля си и да не понася хули за ближния си"* (Пс. 14, 3).

Насаждайки в сърцата на своите деца, от една страна - уважение и любов към истината, вие, родители, сте длъжни, от друга страна, с всички сили

да воювате против лъжата. Но как да се постигне това? Ще посочим следните правила:

Учете своите деца от най-ранна възраст да ненавиждат лъжата, защото Бог е праведен и обича правда, защото всяка неправда е грях. Вашите деца не трябва да избягват лъжата просто защото ще бъдат наказани, но защото знаят добре, че Бог е забранил лъжата, защото всяка лъжа е грях пред Бога. Покажете на децата словата на Светото писание, колко ненавистна пред истинския и всеправеден Бог е всяка лъжа. "Лъжливата уста е мерзост пред Господа." Учете ги, че лъжата е изобретил дяволът, вследствие на което Спасителя казва за него: "Той е лъжец и баща на лъжата" (Иоан 8, 44), и че следователно децата, които лъжат, поддържат сатаната и се уподобяват на него.

Не търпете у децата никога и най-малката лъжа! Ако детето е направило нарушение и веднага си признае откровено, простено да му е първия път или смекчете наказанието, ако е за нещо сериозно, но му кажете, че това е заради истината и че веднага си е признало. Но не трябва да се отива много далече. Ако всеки път се прощава или намалява наказанието на дете, което се е осъзнало в прегрешенията си, оттук може да се получи двойна вреда - детето малко по малко ще се приучи да не придава значение на грешките си, а, от друга страна, ще привикне на това да говори истината само когато от това вижда полза, и напротив - не ще се бои и да я скрива, ако му носи вреда. Но ако детето е извършило нещо лошо, а лъже и упорства, трябва да се спази правилото за удвояване на наказанието, но при това да се обяви, че е и заради лъжата. Ако детето е калозало с чувство за мъст или от злоба нещо лошо или клевета, то за това трябва не просто да бъде строго

наказано, а да се застави пред всички излъгани да опровергае казаното. Това изисква християнският нравствен закон.

Никога не лъжете дори за най-дребни неща децата и не позволявайте на други да го правят. Колко често родителите искат да успокоят деца, които капризничат, като си позволяват да излъжат, обещаят, или заплашват с нещо, което няма да изпълнят. Това е много вредно! Детето скоро ще забележи, че го лъжат, и тогава вярата му към думите на родителя и чувството за истина дълбоко се подронват.

Не довеждайте сами своите деца, преднамерено или не, до лъжа. Непреднамерено това може да се случи когато се нахвърляте грубо върху тях и освен че вдигате ръка за наказание им крещите: "Ето ти!" Трябва ли да се чудите после, че от страх детето може да скрива, за да се опази при следващ случай. А какво да кажем за родители, които хвалят децата си за хитра и сполучлива лъжа или ги учат как да излъжат учителя или другото, за да излязат от затруднено положение. Такива родители, ако въобще заслужават това име, са съблазнители на собствените си деца. Може ли да се чудим, ако след това децата и лъжат, и крадат. Трябва добре да помним, че който не счита лъжата за грях, е способен и да лъже, и да краде. Нечестивият и лъжлив на думи - може да бъде такъв и на дело.

Показах ви, родители, как да възпитавате в децата чувство за правда и как от най-ранни години те трябва да придобият чувство за истина. Посочих ви най-важните правила - как, от една страна, трябва да укрепвате в децата уважение и любов към истината, а, от друга - дълбоко отвращение към лъжата. Помнете тези правила и добросъвестно ги изпълнявайте. Учете своите деца да обичат истина-

та, защото Бог е истина и не търпи лъжа; бъдете винаги самите вие правдиви във всички действия и в поведението си пред децата. Покажете им колко гнусна и мерзка е в очите на Бога всяка лъжа. Не търпете ни най-малка лъжа пред децата си, не ги лъжете и не допускайте да ги лъжат. Не забравяйте мъдрите думи: *Поведението на лъжлив човек е безчестно, и позорът му е винаги с него.* Обръщайте внимание да не би преднамерено или не да въведете децата си в лъжа. Така възпитавайте своите деца за да станат правдолюбци, към които и Бог, а и всички добри хора ще имат благоволение.

Амин

**5. Поучение
ЗА ВЪЗПИТАНИЕ У ДЕЦАТА
НА НЕВИННОСТ
И ЧИСТО СЪРЦЕ**

„Блажени чистите по сърце.“
(Мат. 5:8)

Има вятър, наричан "самум" или "сироко". Той духа откъм горещата, суха пустиня и е много жарък и гибелен за всичко живо. Откъдето мине, повяхва и погива всичко цъфтящо и растящо по поля и градини. Тръните и репеите могат да понесат неговото влияние, докато другите растения загиват и губят плода си така, че не остава храна за човека и животните. Пример за такъв убийствен вятър е едно от пагубните направления на нашето време, което като "сироко" суши и унищожава всичко прекрасно в живота на хората - от началното цъвтене до зрелия плод на добродетелите. Това разрушително влияние в нравствената област е представено чрез разюздаността на чувствените плътски похоти и сладострастието. Те са най-голямото зло и погубел в нашето време. От тях гинат семейства, позорят се мъже, жени и юноши, остават следи като от отрова и отвратителен полъх и върху децата. Не се вижда и пре-

града пред това гибелно явление в духа на времето. С това искаме да ви внушим, родители, с непрестанна грижа и неумолима строгост да предпазвате децата си от тази пагубна зараза. Ако вие правилно разберете опасността от преобладаващата чувственост у вашите деца, ще разберете и словата на Господа: *Блажени чистите по сърце*. И тогава ще употребите всичките си грижи за това да запазите невинността и чистотата на своите деца.

Чудно същество е представлявал човекът, излизайки от ръцете Божии. Душата му носила Божия образ, а тялото му е било близко до висшите породи животни. По Божие усмотрение душата трябва да господства над тялото и неговите чувствени подбуди. Такъв е бил в началото той, когато душата му била послушна и покорна на Бога, а тялото със своите чувствени влечения и стремежи ѝ се подчинявало, без да я притеснява и подхвърля на изкушения.

Друго става след грехопадението. Душата човешка възстава срещу Бога - низшето не се подчинява на Висшето. И с каквото съгрешил човекът, с това е и наказан. Както духът му възстава против Бога, така и плътта му възстава срещу духа. Вследствие на справедливото наказание чувствените стремежи и похоти на телесната природа започнали да тиранстват над духовните стремежи на човека, изисквайки от него да служи на плътското. Така започнала човешката склонност да се прави това, което ласкае чувствеността и се услажда от нея: *човекът станал плътски*. Същността на чувственото и плътската похот се състои в това, че душата, подчинявайки се, позволява на похотта да господства над човека, като го прави разюздан, заслепен, немислещ за Бога, вярата, заповедите и волята Божия,

убивайки чистото, божественото, святото у човека.

Тази чувственост е огромно зло и смърт за човека. Ако е правилно да се каже, че дървото се познава по плодовете си, то трябва да се каже, че човешката чувственост е отровно дърво, което ражда ужасни плодове.

Първият гнусен плод е леността, отвращението към труд и всяко добро дело, за което е нужно усилие и напрежение. Чувственият човек не знае насладата от труда и разумната дейност - това за него е винаги тежест, бreme, проклетие и никога - средство към добродетел, сериозно и важно задължение и установен от Бога порядък. Чувственият човек се бои от телесния труд, защото той причинява безпокойство за неговата изнеженост. Той се бои от умствения труд, защото той изисква напрежение на духовните сили. Не са малко хората, които сте срещали в живота, за които може да се каже, че могат да свършат какви ли не прекрасни неща, но те не ги вършат. Къде е причината? - В чувствеността, която ги прави лениви и нежелаещи да правят нищо дори и при най-благоприятни условия, поради което търпят нужда и бедност. Такива цял ден са готови да умуват за каквото им е угодно: и за Бог, и за света, и за лоши времена. Те биха могли да се ползват от благосъстояние, ако ленивият живот в чувствено нищонеправене не им беше по-приятен от придобитото чрез честен труд.

Така е и с духовната деятелност. Това може да бъде видяно и в училището. Там често има богато надарени деца, които талантиво се учат, докато играят, така че от тях би могло да се очаква да постигнат нещо голямо в живота, но от тях накрая не излиза нищо. Защо? Защото са израснали като чувствени, лениви юноши и мъже, които са закопали в

земята своя талант, вместо да го удвоят с усилена дейност. Такива хора са неспособни към висши стремежи и добродетели, защото заради чувствеността си те бягат и се боят от всяко телесно и душевно напрежение. Блатото на чувственото е удавило не малко добро. Някой може да е имал от Бога призвание и разположение да бъде образец на нравствено съвършенство, но е погинал, защото чувствеността като оловна планина е надвиснала над него и стремежът към съвършенство е затънал в леност и мързел.

Вторият плод на чувствеността е неумереността в храна и пиене. Ненаправно се казва, че в чашата са потънали повече хора, отколкото в морето. Не е необходимо да се изяснява колко горчивина, бедствия и страдания причинява пиянството на хората. Това всеки може да види по своите познати и съседи, а може би и близки, които чувственото е довело не само до загубата на Божия образ, но и на човешкото подобие.

Третият плод на чувствеността е разпътството. Ако има нещо на земята, което е и небесно - това е детската, юношеската и девическата невинност. Но ако има на земята нещо гнусно, омерзително и скотско - това е развратената душа. Сега няма да говорим за този чувствен плод. Вие сами знаете къде води разпътството своите пленници - в болницата, в дома за луди, в затвора...

Родители! Ако искате да спасите децата си от тези места - пазете ги от чувствеността и плодовете ѝ, помнете словата на Господа: *Блажени чистите по сърце.*

Но как да постъпим с развитието на детската чувственост? Преди всичко - учете децата си да се трудят. Внушавайте им уважение към всеки честен

труд и работа. Нека запомнят завинаги словата на Апостола: *"Който не иска да се труди, не бива и да яде!"* (2 Сол. 3:10). Учете ги, че трудът никога не е за срам, напротив, срамно е за човека да е ленив и празен. Привеждайте им примери като тези със Светото семейство, където Господ Иисус Христос помагал на Своята Пречиста майка и на Своя възпитател, дърводелеца Йосиф. И ако вашите деца нямат нужда да работят за препитание, от това не става по-малко задължението ви да ги учите на труд. Известно е, че дори в царски семейства всички членове се обучават грижливо и задълбочено. Така че не е срамно, ако децата ви започнат да се учат например на ръчен труд. Апостол Павел бил между избраните Божии човеци и велик проповедник и апостол на вярата, но не се срамувал да се занимава с научения в детство занаят, макар и да бил син на знатни родители. Разказвайте за това на своите деца и не търпете в тях празнотата, която е начало и майка на всички пороци.

Приучавайте децата си към проста храна, приучавайте ги да ядат в определено време и не в тъгла да гълтат лакомо, а да получават, което им е предназначено на масата. Научавайте ги да ползват с благодарност към Бога всичко дадено им за храна и им внушавайте, че човек не живее, за да яде, а яде, за да живее. Ако искате да зарадвате и наградите детето, никога не давайте такива подаръци, които служат за развитие на сластолюбие - учете детето да презира робството на тези страсти.

Но главното е да пазите колкото е възможно повече децата си от възбуждащи и упояващи средства; най-здравословни за децата напитки са водата и млякото. Колко страшни физически и психически вреди причиняват родителите на своите деца,

приучавайки ги да пият вино или нещо друго упойващо.

Накрая, родители, ви убеждавам - приемете присърце словата Господни: *блажени чистите по сърце*. Вие сте длъжни да се грижите за това, вашите деца да се изпълнят с тези слова! По какъв начин?

Преди всичко съхранявайте в сърцата им тяхната вродена свенливост. Милостивият Господ Сам съществено е облекчил вашия труд: чисто и невинно дете е дал Той във вашите ръце и ангел пазител. Той е вложил свян в детската душа. Родителите са длъжни да пазят и развиват вложеното от Бога в нея. В болшинството случаи те сами са виновни, ако погубят у децата нежния цвят на невинността. Но в такъв случай са валидни думите на Приятеля на детето: *„А който съблазни едного от тия, малките, които вярват в Мене, за него е по-добре да му надянат воденичен камък на шията и да го хвърлят в морските дълбочини“* (Мат. 18:6).

Затова преди всичко е необходимо самите родители да бъдат чисти и целомъдрени в своите сърца. Древният опит ни учи, че страстите преминават от родителя към детето. По-голямата част от страстите, различаващи се у родителите, рано се проявяват у техните деца.

Необходимо е родителите да бъдат много внимателни в своите думи и постъпки. О, колко зло може да причини невниманието и прекалеността в дрехи и постъпки! Колко мъка може да се причини с разюздани, мръсни и скверни думи, казани в присъствието на децата. Вземайте под внимание също какви картини и статуетки има у вас в стаята. Ако има нещо съблазнително, то помислете само - вашите деца го гледат всеки ден, а когато пораснат,

ще започнат да мислят и говорят за това. Какви ще бъдат последствията? Да не говорим и не мислим, че децата все още нищо не разбират. Може би, но несъмнено у тях има любопитство и непременно ще се намери начин да удовлетворят това любопитство. Вие като християни сте длъжни да мислите за това децата ви да не чуват и да не виждат от вас нищо противно на честността и срамежливостта в поведението.

Укрепвайте вродената детска срамежливост и свян. Не допускайте децата ви да се показват пред други голи или раздърпани. Не допускайте децата да се събличат или обличат, когато са заедно. Не оскърбявайте никога детското чувство за свенливост, като искате това, което е противно нему. Не се присмивайте на детето, когато то се срамува - напротив, благодарете на Бога, че имате такова дете и Го славете за това! Обръщайте внимание на детето за всяко неприлично движение и дума - незабавно го поправете - отначало с думи, че това е срамно и ангелът пазител ще види това. А ако това не помогне, следващия път недейте да празнословите, а поставете съответното наказание.

Родители, пазете своите деца да не би лоши хора да ги съблазнят с безсрамни постъпки. Не мислете, че това наставление е излишно. За срам на нашето време се вършат такива грехове, които не бива дори да назоваваме и пред възрастния християнин. Наблюдавайте децата в тяхната постеля и игри, не разрешавайте на деца от различен пол да остават на уединени места; следете запознанствата и приятелствата им. Забранявайте общуване с безсрамни и разпуснати деца.

Обръщайте внимание на вашата прислуга и близко обкръжение - те имат огромно влияние върху

нравствеността на детето ви. Дяволът приема човешки вид и посява семето на разврата в детската душа с безсрамни думи, които запознават детето с такива неща, можещи да го погубят навеки.

И още нещо: Не преставайте да се молите за невинността на децата си! Молете за защитата на живота им от Пречистата майка Божия Дева Мария и светия ангел пазител, като ежедневно възнасяте към тях горещи молби за съхранение на децата ви.

Бащи и майки! Не забравяйте Господните слова: *Блажени чистите по сърце!* Ако нямат чисто сърце, няма да видят Бога, а ако вината е ваша и вие няма да Го видите и Господ ще изиска от вас душите на децата ви! Грижете се за това към децата ви да могат да се приложат думите: *Блажени чистите по сърце.*

Амин

**6. Поучение
ЗА ИЗКОРЕНЯВАНЕ
НА ГОЛЕМИ ПОРОЦИ У ДЕЦАТА**

*„Филистимци, като видяха, че
техният юнак умря, удариха на бяг.“*
(1Цар. 17:51)

В предишните си беседи наблегнахме на послушанието, правдивостта и срамежливостта като добродетели, които родителите са длъжни да насаждат от ранна детска възраст в сърцата на своите деца и към които особено грижливо трябва да се стремят. Но, родители, вие сте длъжни не само да насаждате доброто в детското сърце, но и да побеждавате и изкоренявате злото, намиращо се там. И преди всичко сте длъжни да встъпите в борба с главния порок, който сте забелязали в децата си, и да го изкорените. Всяко дете има свой главен недостатък - преобладаваща склонност към греха. Дори и десет деца да имате - всяко от тях си има свой недостатък. В едно дете това е тщеславие, в друго - заядливост, самолюбие, в трето - скъперничество, себичност, чувственост, в четвърто - завист и злорадство, в пето - леност и повърхностност... Обикновено всяка страст е един от седемте главни греха.

Но защо, ще запитате, е нужно преди всичко да се изкореняват техните основни недостатъци и пороци? Всички знаят историята за Голиат. Филистимците са воювали с израелтяните и двете враждуващи армии са били строени в очакване на сражението. В това време пред всички застава филистимецът Голиат с неговия исполински ръст и започва да се присмива и издевателства както над тях, така и над техния Бог и да предизвиква някой на единоборство. Никой не се осмелява да се опълчи и да излезе на единоборство със страшния великан, докато младият пастир Давид, уповавайки се на Божията помощ, с овчарската си торбичка и прашката си не застава срещу него. Със сила и умение хвърленият от него камък поваля Голиат и го умъртвява. Филистимците виждат това и побягват в ужас.

Да видим какво е приложението на тази история към темата на нашата беседа. Сред различните недобри склонности, които имат децата, във всяко от тях има и своего рода Голиат - главна страст и порок. Против този недостатък трябва да насочите усилията си, за да го победите. Така ще бъде убит великанът измежду лошите наклонности на вашите деца и неговата армия ще се разбяга. Просто казано, това означава - старайте се да изкорените главния порок у децата си и лека-полека всички други пороци ще изчезнат от само себе си. Ако искате на вашата нива да не растат плевели и бурени, трябва преди всичко да отрежете техните корени. Тогава и цветовете, и листата на тези вредни треви ще изсъхнат и ще изчезнат. А главният порок е именно коренът, от който израстват другите пороци и грехове. Ако вие го изтръгнете, ще завехнат и отпаднат и другите грехове и пороци. Който иска да пресуши ручей, прегражда неговия извор - това е

главният порок у всяко дете и неговият любим грях. Когато го оградите, скоро и другите няма вече да се показват. Преди казвахме, че възпитанието трябва да почне възможно най-рано, но това е особено важно за изкореняването на главния порок и страст. Оттук произтича особено важното правило: изкоренявай колкото се може по-рано главния порок на своето дете, защото колкото повече се забавиш, толкова по-силна става страстта и съответно - по-трудна победата над нея. Един баща, както свидетелства Евангелистът, довел сина си при Спасителя, за да го излекува от бяс, защото апостолите не могли. Но защо те не могли да го излекуват? Причината се вижда от въпроса, с който Спасителя се обърнал към бащата - колко отдавна е започнала болестта? Бащата отговорил, че това се е случило с него още в детството. Следователно, затова сатаната е получил такава власт над бесноватия, който със страшни мъки изпускал пяна, скърцал със зъби, вцепенявал се, хвърлял се на земята в огън и вода, защото дяволът твърде отдавна бил допуснат и трудно можело сега да бъде изгонен, след като не е сторено когато е трябвало. Виждате ли, родители, същото се случва и когато бесът на лъжата, тщеславието, леността, чувствеността и т. н. се всели в сърцата на вашите деца. Ако не бъде изгонен в ранно детство, той се всажда така здраво и получава такава власт, че само чудо на Божията милост може да освободи детето впоследствие. Нима у вас има такава дързост, че да разчитате само на такава милост и чудо! Ако ли не - по-рано се стремете да прогонвате от сърцата на децата ви главната им страст!

Но за да препобеждавате и изкорените главния порок на вашето дете, първо трябва да разберете ясно кой е той. От това произлиза главният въпрос

и в отговор си отбележете следните правила:

Старайте се да узнаете какви са вашите главни пороци и употребявайте всичките си сили, за да ги изкорените. Който сам знае себе си, не му е трудно да разбере и другия до него. Това има особено значение за бащата и майката - родители, които добре знаят своето сърце, своите слаби страни и главни пороци, без затруднение ще ги забележат и у своите деца, още повече че децата получават лошите си наклонности от родителя и имат тоя главен недостатък, който е забележим у бащата или майката. Но трябва да кажем, че самопознанието е нещо трудно и само по себе си е голямо изкуство, което може да се постигне само с огромни усилия и с помощта на Божията благодат. Ако вие, родители, искате да обладавате такова самопознание, то трябва с особено внимание да наблюдавате себе си - за склонностите и стремежите на сърцата ви; трябва често и усърдно да молитے Бога да ви просвети с познание за самите вас. Трябва всекидневно да проверявате своята съвест и да се стремите към истинско сърдечно благочестие. Защото само истински благочестивия човек може да познава себе си.

Но ако вие поради недостиг на истинско благочестие познавате недостатъчно себе си, няма да съзнавате и своя главен порок, но пък ще виждате недостатъците на своята половинка и това може да ви подсказе да откриете същите слаби страни и у децата. Бъдете внимателни бащи - не виждате ли същите недостатъци у децата, каквито притежава майката, и са ви неприятни? А вие, майки, не виждате ли в своя малък син същите недобри наклонности, които в мъжете са ви причинили толкова неприятности и огорчения?

Слушайте внимателно какво говорят другите

хора за децата ви. Чуждите хора обикновено много по-добре виждат недостатъците, отколкото родителят, заслепен от лъжлива бащина любов. Затова, ако някой ви обърне внимание за една или друга простъпка на вашето дете, не се обиждайте, особено ако това е свещеникът или учителят, който с благожелателна цел ви насочи със забележка върху лошото му поведение. Не се сърдете, а напротив - бъдете благодарни, защото това може да ви бъде от полза и за децата ви.

Обичайте децата си с разумна християнска любов. Безразсъдната родителска любов, която за съжаление болшинството родители изпитват към децата си, служи обикновено, за да оправдае важните детски простъпки, като вижда само хубавото и по този начин и в най-непростителни неща вижда добри качества.

Наблюдавайте внимателно децата си, особено когато те не подозират - например в игрите с връстници. Тогава истинската детска природа се разкрива най-добре и съответно скоро стават забележими недобрите наклонности.

Родители, сега вие знаете защо при добро възпитание трябва първо да обърнете внимание и да изкорените главните пороци у децата. Посочихме ви и най-важните правила как да ги откриете. Ако искате с успех да се преборите и да изкорените злото, то бъдете сигурни, че няма да успеете, ако не знаете коя е главната страст у детето. А за да я узнаете, следвайте тези правила - старайте се първо да разберете вашите слаби страни и да ги поправите. Слушайте какво говорят другите за децата ви и не се дразнете (напротив - благодарете!), ако чуете и нещо лошо. Обичайте рожбите си с истинска разумна християнска любов. Накрая имайте зорък поглед към

вашиите деца. Ако по някакъв начин сте забелязали главния "Голиат" у тях, т. е. главния порок - смело тръгнете срещу него с надежда за Божия помощ и не преставайте да воювате, докато не поразите врага напълно. Ако ви се удаде да изкорените греха, то малко по малко от градината на детските сърца ще изчезнат и плевелите на другите пороци. Тогава Божият взор, както и този на техните ангели пазители ще почиват върху им с произтичащото от това благословение.

Амин

7. Поучение ЗА ИЗКОРЕНЯВАНЕ НА ДЕТСКАТА ГОРДОСТ

*„Който се смири като това дете,
той е по-голям в царството небесно.“*

(Мат. 18:4)

В последната си беседа показахме защо родителите в борбата си с лошите наклонности у своите деца трябва да обърнат главното внимание върху това, да изкоренят отличителния нравствен недостатък, така наречения Голиат, за да се разбяга и воинството му. Показахме ви и главните правила за откриване на първенстващия порок. Обикновено като такъв може да се изведе един от седемте смъртни гряха. Да започнем с първия - гордостта.

Какво да се прави, ако наистина забележим в децата развитието на този грях, и как да насадим противоположната му добродетел - скромността, смирението.

Скромността, кротостта и смирението са толкова естествени за слабото дете, нуждаещо се от помощта на другите във всяко отношение, че наистина тщеславие и гордост може да се яви само при превратно разбиране за възпитание и при неправилно

развиване на пагубното за всеки човек честолюбие. Сам Спасителя, за да покаже нагледно на учениците си образец за истинско смирение, поставил между тях едно дете и им казал, че по-голям в царството Божие ще се нарече този, който се смири като това дете. Независимо от това и в децата, главно поради лошо възпитание, може да се развие гордостта в различните ѝ форми.

Преди всичко тя обикновено се забелязва в тщеславна одежда. Съвсем естествено и невинно нещо е малкото дете да се радва, че ще му ушийт нова дреха, стига тази радост да не преминава границите. А тези нормални граници се преминават тогава, когато децата се радват безмерно и твърде много изразяват радостта си от красивата дреха, когато се тщеславят както са накипнени и гледат с презрение на другите, които се по-зле облечени. По-голямата част от тази смешна суетност и пусто тщеславие се възбужда от неразумни родители, които често обличат децата си - момиченца и момченца, като кукли, самите те се възхищават от облеклото им и ги подтикват да се гледат и се любуват в огледалото и т.н. За да не пробуждат в децата си тщеславие от облеклото, родителите трябва да избягват подобни неща. Напротив - те трябва да накарат своите деца да разберат, че пред Бога празничните и скъпи дрехи нямат никаква цена, че Бог обръща внимание не на дрехите, а на сърцето, че дори и в бедни и грозни дрехи децата са прекрасни, защото важното е чистото и благочестиво сърце. Данните и сведенията говорят, че младенецът Иисус е бил повит с невзрачни пелени. Това може да послужи за предпазване на децата да не придават значение на скъпите и красиви облекла. Разумните родители ще им говорят не толкова за скъпи и красиви дрехи, а по-

скоро за чисти и спретнати, тъй като децата трябва да бъдат приучени към спретнатост и чистота. Затова не бива да се порицава и да считаме за гордост, когато детето не иска да облече скъсана и нечиста дреха, ако то внимателно мие лицето и ръцете си, ако отказва да яде и пие от немити съдове и обича всичко наоколо да е акуратно и изрядно. Напротив - всячески трябва да развиваме у децата вкус към чистота и ред.

Друг вид гордост, проявяваща се и у децата, е, когато те твърде много мислят за богатството и високите длъжности на своите родители и поради това гледат отвисоко на тези, които са деца на бедни родители, смятайки себе си за по-добри от тях и отклонявайки се по този начин от общуване. Грубото държание към прислуга и околни е също такъв признак и т. н. За да предпазите децата си от този противен порок, приучавайте ги да бъдат внимателни, ласкави и учтиви към всеки - богат или беден, прост или образован. Не им пречете да се сближават с бедни, но добри деца. Не им позволявайте грубо и дръзко отношение към прислуга и околни. Не позволявайте вашите деца да се изказват зле за когото и да било, внушавайте им, че Бог гледа не на знатността, а на добродетелите и честността, посочете особено младенеца Иисус, който не си е избрал богати и знатни родители, дърводелец за баща и бедна Дева за майка. Трети вид гордост е, когато децата мислят много за своите мними добри качества и преимущества. Има не малко деца, които се гордеят със своето прилежание, своето благочестие и скромност и които си въобразяват, че заемат първо място в списъка на учениците, и т. н. Разбира се, няма нищо осъдително детето да смята за чест, че се отличава с висок успех и поведение, тъй като честолюбие от

такъв вид е вложено у всеки от Твореца. Но това честолюбие трябва да бъде в известни граници. То не трябва да се изражда в тщеславие и в търсене на почести и похвали. Детето трябва да бъде прилежно, скромно, благочестиво не само защото ще го похвалят, а защото това се изисква от Бога. И колкото по-голямо става детето, толкова повече то трябва да бъде приучено да прави добро по силата на дълга с мисъл за Бога и поради чувството за дълг, а не за да получи похвала от хората. Грехът и злото трябва да се избягват, защото Бог ги е забранил, а не за да се избягнат наказания и порицания. Пазете се да не възпитате у вашите деца високо самочувствие и високомерие, самохвалство и самолюбие, позволявайки им да разсъждават по непонятни за тях предмети и теми или, както често се случва, разточително да ги хвалите за добро поведение. Ласкавият поглед, доволната усмивка, краткото отбелязване, че сте доволни от тях, трябва да бъде достатъчна награда за изпълнението на техните задължения. Не допускайте никога децата да се хвалят сами, много да говорят за себе си или да се вмесват в разговор на възрастни, да усмиват и дръзко да поправят техните мнения.

Най-накрая приучавайте ги към послушание, тъй като послушанието е най-добрият учител към смирение и кротост.

За да внушите на децата отвращение към всякакво тщеславие, самомнение и суетност, посочвайте им какъв голям грях пред Бога е гордостта, че тя по думите на Светото писание е "начало на всеки грях" и "мерзост пред Бога". Дайте им примера за демоните, които за своята гордост са изгонени от небето. Също така примера за нашите прародители в рая, които поради внушена от дявола гордост са били

изгонени, и как страшно Господ наказва за гордостта и въобще за това, че високомерието предшества падението. При това не забравяйте да ги учите колко богоугодни са добродетелта, смирението и скромността, как Бог възвисява смирения - например Божията майка и Светиите, но най-висок образец както за всички добродетели, така и на смирение трябва да бъде за тях Спасителя, Който казва Сам за Себе Си да се научим от Него, понеже е "кротък и смирен по сърце".

Родители! Вие всички желаете вашите деца да са добри и послушни. Ако вие истински искате това, побеждавайте в тях гордото високомерие, тъй като високомерните деца ще бъдат и своенравни, и непослушни. Насаждайте у тях смирение и скромност, тъй като скромното дете винаги е послушно. Всички вие искате децата да ви бъдат благодарни. Не допускате в тях да се всели високомерие и гордост, тъй като гордият човек най-често е неблагодарен. Всички вие искате вашите деца да бъдат щастливи - насаждайте у тях скромност и смирение, защото скромният и непретенциозен човек е спокоен и доволен от положението си, а доволният човек е честен и щастлив. Вие без съмнение искате децата ви да са благословени от Бога - пазете ги от гордостта, учете ги с думи и пример на смирение и скромност, защото *"Бог се противи на горделиви, а на смирени дава благодат"* (Иак. 4:6).

Амин

8. Поучение ЗА ПРЕДПАЗВАНЕ НА ДЕЦАТА ОТ СРЕБРОЛЮБИЕ

*„Корен на всички злини е сребро—
любието.“*

(1 Тим. 6:10)

Вторият смъртен грях е любостяжанието (алчност към придобиване, сребролюбие). Състои се в това, че човек от цялата си душа, сърце и разум се отдава на парите, придобиването и умножаването на имуществата, оставайки безчувствен и жестокосърдечен към нуждаещите се. Едва ли има друг така разпространен порок, чиито гнусота и греховност са толкова малко съзнавани. При това Словото Божие нарича сребролюбието корен на всички злини. А за тези, които желаят да се обогатяват, ап. Павел казва, че падат в изкушение и мрежа, и в много безразсъдни и вредни похоти, които въвеждат хората в бедствие и пагуба. Също така Апостолът поставя любостяжанието в числото на тези пороци, които изключват човека от Царството небесно. Така той учи, че никой сребролюбец, което е идолопоклонство, не ще има в наследство Царството на Христа и Бога. Апостол Петър нарича приучените към любостяжание

"чега на проклятието" (2, Пет. 2, 14). Ако това е така, родители, от него виждате, че както вие самите, така и децата си трябва да се пазите от този порок. Сега ще се докоснем само до това последното, а именно - как да постъпват родителите така, че да предпазят децата си от любостяжание и скъперничество.

Твърде много родители - съзнателно или несъзнателно - сами насаждат и вкореняват в душите на децата си страстта към любостяжание. В голямата част от семействата те всеки ден могат да слушат предимно разговори за пари, доходи, заплати и работки. Да се получи добра и платена работа се изтъква като главна задача в живота - богатството се слави и цени като висше щастие, бедността - като най-голямо зло. За това често има и примери, които децата виждат от най-ранна възраст. Например - хората се ценят по състоянието и имуществото, които са придобили. В някои семейства, особено занаятчийски фирми, често за да се увеличи доходът и децата биват принудени на непосилен труд дори и в неделни и празнични дни, което е в ущърб на здравето и тяхното развитие. Предвид на това не трябва да се изненадваме, че у тях се формира мисълта, че придобиването на пари е основна цел на човешкия живот и че те са най-важното нещо на света.

Някъде даже се срещат случаи на деца, обучени на църковно пеене, които не искат да пеят безплатно дори и в хора на църквата, която ги е обучила, а по наставление от родителите си искат надница за всяка служба. Очевидно е, че жалките родители на такива нещастни деца гледат на тях като на източници за доход в семейството и не мислят какво ще излезе от тях. Ще пораснат и ще почнат да правят само това, за което могат да получат пари. В

Божия храм няма да да ги видите, защото за посещенията там никой не дава пари... По такъв начин родителите се оказват виновници за нравственото опорочаване и отпадане на техните деца от Бога. Съзнателно или не, те ги приучават в служба на мана и златния телец, като ги отчуждават от Бога. Танцуването на евреите около златния телец в Синайската пустиня показва нагледно какъв е резултатът от любостяжанието върху религиозния живот. Където се покланят на златния телец - парите, там вече няма почит и поклонение на истинския Бог.

Любостяжанието може да се забележи у децата по различен начин. Най-често то се разкрива у тях чрез желанието им да вземат и присвоят всичко и това, което са получили да бъде само за тях без да го делят с братя, сестри или когото и да било. За да бъдат предпазени от тази пагубна страст, родителите им трябва да ги насочват към противоположната на нея добродетел - щедростта. Това може да бъде постигнато като ги приучавате да делят с другите, да дават милостиня на бедни, да служат на нуждаещи се и т. н. Учете децата си на щедрост не само заради естественото състрадание, но им внушавайте и че религиозната основа е в това, че Спасителя приема даденото на някой беден като дадено на Самия Него. Учете ги че: "По-добре е да давате, отколкото да получавате", както е казано в Деяния на Апостолите. Нека детската ръка се приучава на благотворителност, за да разбере детето какво блаженство е да даваш.

Любостяжанието се разкрива у децата и чрез недоволството им към всички заобикалящи ги хора. Затова учете децата си да се задоволяват само с това, което имат. Те трябва да са доволни от дрехите, храната, игрите и всички заобикалящи ги. Спазвайте

спрямо децата правилото, че "който е недоволен от това, което има, няма да получи нищо повече". Детето, което е недоволно от храната, дрехите или играчките, които сте му купили, може да бъде респектирано (ако не е разглезено), като си ги вземете обратно.

Нерядко се случва децата от любостяжание да присвояват чужди вещи. Бъдете особено внимателни към това. Ако забележите у децата си вещи, които не сте им давали, например играчки, учебни принадлежности и други подобни, питайте ги откъде са ги взели и ако се окаже, че са на техни другарчета, строго заповядайте да ги върнат незабавно. Преглеждайте от време-навреме дали няма между класните им принадлежности чужди химикалки, моливи, тетрадки и книги. Ако детето донесе нещо намерено на улицата или в класа, изисквайте да обяви дали някой не го е загубил, с цел то да бъде върнато. Не допускайте децата да си разменят вещи или да ги продават, защото това може лесно да ги научи да лъжат. Внушавайте им колкото се може по-рано, че "чуждото свое не става". Научете децата отрано да могат да различават "мое и твое". Затова те не трябва да вземат своеволно вещи от своите братя и сестри и да ги ползват, защото чрез това отслабва чувството за уважение към чуждата собственост. Вие, напротив, трябва да наставлявате децата да си помагат едни на други и да услужват в случай на нужда със своите вещи.

Ако искате да запазите децата си от любостяжанието, както и да се проявява то, ако искате да не възпитате децата си като роби на мамона, то вие сте длъжни с думи и пример да ги учите да разбират истинската цена на земните блага. Учете ги, че не парите и имуществото, а добродетелта и истина-

та са висше благо на земята и само то е ценно пред Бога. Затова човек не ще има полза дори и да придобие целия свят, ако повреди душата си. Учете децата със *собствен пример* да не бъдат нарушавани религиозните задължения (като например - молитви, посещения на богослужение и др.) и през целия си живот им показвайте, че не парите и имуществото, а бъдещото блаженство на душите е важната цел.

Показах ви как да побеждавате склонността към сребролюбие у децата и да ги пазите от този твърде опасен порок. Следвайте указаното. Учете ги да бъдат щедри и доволни, възпитавайте ги в честност, внушвайте им дълбоко отвращение към всяка неправда, учете ги с думи и пример да знаят истинската цена на земното благо. Възпитавайте по такъв начин децата си не само за земното, но и за Бога и небесното. Грижете се не само за смъртното им тяло, но и за безсмъртната душа - възпитавайте ги не само за краткия срок на предстоящия земен живот, но и за безкрайната вечност.

Амин

9. Поучение ОТНОСНО ДЕТСКАТА ЗАВИСТ

*„Ала по завист от дявола влезе в
тоя свят смъртта, и я изпитват ония,
които са от неговия дял.“*

(Прем. 2:24)

Третият твърде разпространен у децата порок, за изкореняването на който родителите трябва да положат най-внимателни и сериозни усилия, е завистта. За завистливия човек е непоносимо благополучието на ближния. Той се терзае от скръб и го гложди печал, когато види ближния си да се наслаждава на благоденствие и щастлив живот. Зато ва пък сърцето му се изпълва с радост и доволство, когато ближният е претърпял злополуки и е нещастен. Дано Бог да даде да няма между вас такива хора. Задачата на тази проповед е да даде отговор на въпроса - какво трябва да правят родителите, за да не допуснат развитието на завист и недоброжелателност в детските сърца. Отбележете си следните пет правила в отговор на този въпрос:

Първо правило. Задържайте своевременно всяка проява на детска завист. Тя може да е в най-различни форми. Обръщам внимание на някои приме-

ри върху това как се проявява този порок у най-малки деца и че общи наставления едва ли могат да помогнат. Ако децата бързат да поднесат първи своята чиния - да не би да се раздаде първо на другите и за тях да не остане толкова, ако те ядат припряно и се оглеждат дали са изпреварили другите, за да вземат допълнително, ако гледат към чиниите на своите братя и сестри - да не би те да са получили повече от тях, ако сравняват купените играчки, учебни принадлежности и дрехи да не би друг да е получил по-добри, то това или нещо подобно на него е видим знак за завистливо сърце. Родителите не трябва да търпят такива порочни прояви. Те трябва винаги да ги изкореняват където и когато и да се появяват. За целта трябва да поучавате децата да са доволни от това, което получават. Ако детето отхвърля подаваната вещ, защото и друго е получило същата - това е доказателство, че завистта е пунала дълбоки корени и че такава постъпка заслужава сериозно наказание.

Другата страна на завистта е злорадството, което твърде често се среща у децата в най-различни форми. Ако детето се усмихва злобно, когато наказват братчето или сестричето му за нещо, или се надсмива на наказвания, то напълно заслужава същото наказание. Ако децата лъжливо се оплакват едно от друго и си прехвърлят вината със злобна цел, то и това трябва да бъде строго наказвано. Ако детето казва истината за извършена простъпка от неговия брат или сестра, но с цел те да бъдат наказани, и то същото заслужава порицание. Въобще доносите от децата трябва само тогава да се търпят, когато родителят или наставникът ги е поставил да се грижат временно вместо него и те трябва да му дадат правдив отговор. При това трябва да им бъде внушено,

че те подобно на прекрасния Иосиф са съобщили за простъпки на братята и сестрите си (или другарите) само за да бъдат предпазени от грях, а не поради злорадство.

Второ правило. Не предизвиквайте завист в сърцата на децата си, което често се случва поради пристрастие в постъпките на родителя и предпочитане едното дете пред другото. Християнските родители не трябва да имат любимци между децата си. Те са длъжни да се отнасят с еднаква любов, да мерят с една и съща мярка, защото в противен случай възбуждат завист в сърцата на своите деца, които се смятат за нелюбими. В храната, дрехите и подаръците не трябва да бъде давано предпочитание на единия пред другия, а за всички трябва да има една мярка. Похвала и порицание, награда и наказание също трябва да бъдат раздавани с една мярка - не трябва да бъде пропускано у по-малкия това, което се порицава и наказва при по-големия. Какви печални последствия има от нееднаквото отнасяне към децата, когато едното е предпочитано пред друго, може да се видят от примера с Иосифа, чийто баща го обичал повече от братята му и това ги ожесточило така, че искали да го убият, а после го продали в робство.

Трето правило. Не учете децата си на този порок със собствения си пример. Ако детето често слуша как говорите със завист за свои познати или колеги, и то ще си позволи зложелателни разкази, ако слуша защита по повод на богатите и съжаление от страна на родителя, че той не е постигнал това в същата степен, и за това има още да гони този "еквивалент на семейно щастие", изобщо, ако децата ежедневно и ежечасно слушат завистливи и зложелателни речи за ближните, то зложелателството и завистта ще

пуснат корени в нежната им душа, която все още е по-възприемчива към злото, отколкото към доброто.

Четвърто правило. Учете своите деца да ненавиждат завистта и да се гнусят от нея като от богоненавистна, но не това да бъде главното ви основание, защото тя сама по себе си е глупав порок, който не носи на завистливия никакви ползи и изгоди, а напротив - само вреди, отравяйки живота му с ядно зложелателство. Но и не само това трябва да ви подбужда да пазите децата си от нея. Те са длъжни преди всичко да избягват и се пазят от тази страст, защото тя е голям грях пред Господа. Бог я е забранил и колко е противна в очите Му, най-добре може да покажете на децата си с това, че завистта произхожда от дявола . Той я въвежда в света, завиждайки на щастieto, което Адам и Ева изпитвали в рая. По-нататък може да учите децата си, разяснявайки великото зло, произлязло от завистта, чрез която сатаната съблазнил прародителите за грях. После поради завист Каин станал братоубиец, братята на Иосиф го продали в робство и така до фарисеите, които поради завист обвинили лъжливо Господа Исуса Христа и искали смъртта Му. Като богоненавистна завистта се разкрива най-накрая и с това, че завистливият подражава на дявола или както най-добре е казано с Божиите слова от устата на Премъдрия Соломон, защото *по завист от дявола влезе в тоя свят смъртта, и я изпитват ония, които са от неговия дял.*

Последно правило. От най-ранна възраст насаждайте в сърцата на вашите деца добродетели противоположни на завистта - благоразположение и доброжелателност към всички, или иначе казано, любов към ближните, която винаги и във всички

случаи да ги кара да постъпват според думите на Спасителя: „Прочее всичко, което искате да правят вам човеците, същото правете и вие тях; защото това е законът и пророците“ (Мат. 7:12). Родителите са длъжни със слово и пример да учат децата си на искрена и действена любов към ближните, на състрадание към бедните и нуждаещите се, на отстъпчивост, услужливост и доброта към братята, сестрите и другите деца. Те трябва да се приучат да се радват на благополучието и да скърбят в нещастията на другите. Те са длъжни по думите на Апостола да се *радва*т с ония, които се *радва*т, и да *плачат* с ония, които *плачат* (Рим. 12:15). Длъжни са да се учат взаимно да понасят недостатъците си и да не бъдат доносници за простъпките на своите братя, сестри и съученици. От най-ранно детство те трябва да усвоят високото значение на заповедта за любов към ближния, която Спасителя поставя наравно със заповедта за любов към Бога, да я следват, защото тя се счита за признак на принадлежност към Неговите ученици, според думите Му: „По това ще познаят всички, че сте Мои ученици, ако любов имате помежду си“ (Иоан. 13:35).

Посочихме ви, родители, главните начини за победа и изкореняване от сърцата на децата ви завистта и недоброжелателството. Вие сте чували колко глупав порок е завистта, защото, който го има, не получава никаква полза, а напротив - само трови душата си. Слушали сте какъв противохристиянски грях е тя, защото се противопоставя пряко на главната заповед на Христа: „Възлюби ближния си като себе си“ (Мат. 22:39).

Показах ви, че завистта е истински дяволски порок, защото произлиза от него и ни уподобява на него. Затова пазете се от завист и недоброжелател-

ност и грижливо пазете децата си от тях. Възпирайте решително появата на детска завист. Не я предизвиквайте сами, като показвате пристрастно отношение. Учете с дума и пример, че тя е отвратителен в Божиите очи порок. И накрая, насаждайте в нежните и възприемчиви детски сърца противоположната на завистта добродетел - сърдечното благожелателство. Учете децата си да бъдат истински чеда на небесния Отец, Който с еднаква любов обгрижва своите създания и *„оставя Своето слънце да грее над лоши и добри и праща дъжд на праведни и неправедни“* (Мат. 5:45).

Амин

10. Поучение
ЗА ТОВА
КОЛКО НЕОПРАВДАНО Е ЗА РОДИТЕЛИТЕ
НЕБРЕЖНОТО ОТНОШЕНИЕ
КЪМ ВЪЗПИТАНИЕТО НА ДЕЦАТА ИМ

*„Оставете децата да дохождат при
Мене и не им пречете, защото на таки-
ва е царството Божие.“*

(Лука 18:16)

Една вечер, след като Господ Исус Христос цял ден се трудил в непрекъснатата проповед и беседа с народа и фарисеите, при Него дошли майки със своите деца. Те искали да ги представят за благословия на Господа, но учениците Му решили да не Го безпокоят и не ги допуснали. Тогава Исус казал незабравимите слова: *„Оставете децата да дохождат при Мене и не им пречете, защото на такива е царството Божие.“* (Лука 18:16) С тези думи е изказана същността задължението на християнските родители към децата им - дълг на всеки е да води децата си при Спасителя. (И още - който не се смири като дете, няма да види Бога.)

Но как да стане това, след като Спасителя вече не проповядва лично тук на земята? Това е пости-

жимо, ако родителите водят децата си към съединяване с Христос посредством вяра в Него, в тайнствата на Светата църква (особено Светото причастие), насаждане на пламенна любов и послушание към Господа и Евангелското учение. Пътят към всичко това е християнското възпитание на децата.

За всеобщо съжаление обаче в наше време голямата част от децата се възпитават лошо. Самите родители често потвърждават това. За съжаление такива жалби са напълно основателни. Недостатъчното и неправилно до голяма степен възпитание днес е във от съмнение. Болестта не бива да бъде оставяна да се излекува от само себе си. Когато лекуват болен, първо го питат - какво и къде го боли. Да си отговорим и ние - какво не е наред във възпитанието на децата ни?...

Комуто се налага да се занимава с деца, нека бъде добросъвестен да отбележи, че още при юношите е видна разпуснатостта в религиозно отношение. Лесно е да се види, че в училищата постъпват деца, чието религиозно развитие в семейството не е и започвало. Те нямат страх Божий, религиозни привички и навици. Ако попиташ някое дете дали се моли на Бог, най-честият отговор е, че никой въкъщи не го прави. Уроците по вероучение трябва да срещат съдействие в семейството и сред родителите. Почти няма възможност да се уреди системното посещение от децата на църковното богослужение. У тях се забелязва равнодушие, неохота към молитви и ходене на църква. Нерядко от по-големи ученици може да се чуят дръзки изрази по отношение на вярата, Бога и лъжата и даже ругатни и други прояви на неверие.

И още, у децата на нашето време се забелязва недостиг на онези добри качества, които характе-

ризираат детската възраст. За дванадесетгодишния Иисус знаем, че е ходил с родителите си в Йерусалимския храм и им се подчинявал, а също възраствал в мъдрост и благодат пред Бога и хората. Той е образец за всички деца и на Него трябва да се подражава. Не вярвам да почнете да спорите, ако ви се изброят някои от недостатъците на днешните деца, от които и вие се жалвате. Преди всичко вие отбелязвате отсъствието на скромност и наличието на грубост, дързост и непокорство. Можем да вземем под внимание дори само непочтителното отношение на децата към по-възрастните. Вие самите се оплаквате от непослушанието и неискреността на децата и не скривате лекомислието им, поради което не желаят да се заемат с никакви сериозни задачи. Вие сами отчитате тяхната разсеяност, пристрастеност към удоволствията и опорочено сърце. Децата днес дори знаят такива неща, от които много възрастни се изчервяват и по думите на Апостола не трябва да се назовават от християнина. Но кой е виновен за всичко това? Верният и кратък отговор на този въпрос е следният: Ако децата са лошо възпитани, то по-голямата част от вината пада върху родителите им. Малцина обаче ще се съгласят с това. Повечето смятат, че най-добросъвестно изпълняват задълженията си. Но кой е виновен, ако вашите деца са възпитани не както трябва? Може би ще упрекнете Бога за това? Но Бог е устроил всичко така, че да стане възможно най-доброто възпитание на вашите деца. Той отначало е създал брака и го е направил неделим, за да могат бащата и майката в обща любов да направляват и напътстват децата. Господ Иисус Христос е възвисил брачния съюз в тайнство, давайки му необходимата благодатна помощ за изпълнение на задълженията при създаване

и правилно християнско възпитание на децата. Той е дал на детето ангел пазител, в тайнството на Кръщението е измил в душата му първородния грях. В тайнството Миропомазване го е снабдил с особени благодатни сили, така че всяко посято семе на доброто да расте и се развива, стига само родителите да съдействат за това. В тайнството на Причастяването децата по най-пряк начин се съединяват с Христос, укрепват своя духовен живот и получават залог за вечен живот. Какво повече би могъл да направи Бог, за да облекчи родителите в техните задачи? Не, не в Бога е вината, ако не ни се удаде да възпитаваме децата си и те израстват лоши. Но може би са виновни учителите и вероучителите? На този въпрос ще отговоря с думите на древния езически писател Квинтилиан: "Децата не усвояват в училище лошите нрави, а ги донасят със себе си. Обикновено злото идва от родителите, които им дават лош пример от най-ранна детска възраст. Децата слушат и виждат в дома си такива неща, които би трябвало до късно в техния живот да им бъдат неизвестни; твърде рано несправедливостта и грехът стават привичка и за тях. Бедните деца стават порочни, преди да узнаят какво е това порок." Това е вярно. Постъпващите в училище деца твърде често са изложени на лошо влияние в дома и донасят от там лошите навици и привички, като например лъжа, измама, притворство, дързост в отношенията и т. н. А какво би могъл да направи вероучителят или учителят, когато детето е за кратко в училище и когато в семейството често има противодействие на неговите опити? Това са чести явления.

Може би вината е в самите деца, че те са неудачници? Не, от детето може да бъде направено всичко, което поискате. Неговата душа е подобна на

мек восък. Върху нея може да бъде нарисуван и Божий образ, и дяволски. Всеки човек става такъв, какъвто го възпитат. Често родителите наричат "ангелчета" малките си деца, но със своето неправилно възпитание правят всичко, за да изградят същество съвършено противоположно.

Ще кажете, че все пак в някои деца откриваме лоши наклонности. Действително това често се случва като следствие на първородния грях. Някое дете се появява на бял свят с една или друга склонност към зло; друго дете по природа е самолюбиво, сърдито, лениво, избухливо. Но не забравяйте, че това е само склонност и предразположение към злото. Именно затова е и възпитанието, затова са и родителите, за да не допуснем да се развият тези склонности. По-средством дресировка могат да се укротяват лъвовете и тигри, които забравят своята ярост и свирепост - защо тогава да не се обуздаят лошите наклонности в разумния човек чрез добро възпитание? Те само тогава става пороци, когато са оставени да се развиват безпрепятствено, без да се обуздават и контролират чрез здраво християнско възпитание.

Но вие ще кажете, че вашите деца са били прекрасни, но са усвоили лоши навици от другарите си. Значи са виновни тези, които са дали лошия пример за съблазън. Дори и да е така, все пак кой е виновен вашите деца да се запознават и общуват в лоши компании? Нима не влиза в задължението на родителя да следи с кого дружи детето му? Добър пастир ли е, който спокойно гледа как се разпилява стадото му и засяда в блато? И ако родителите предоставят на децата си свобода да отиват където желаят - чия е отговорността за последствията? Разбира се, на никой друг освен тяхна.

А не би ли могло родителите да прехвърлят

вината върху пагубния дух на времето? Много родители правят точно това, като се оплакват, че времената сега са много по-лоши от миналото, когато всичко е било свършено друго. Имало е страх от Бога, децата са слушали родителите си и са ги почитали. Не може да се отрече, че в тези думи има много истина. За съжаление днешните времена и господстващият сега дух действително са недобри. Липсва обичайното признаване на авторитети, уважение към духовната и светската власт, почитане на учители и по-възрастни. За съжаление няма съмнение в това, че лошият дух оказва своето влияние особено на учащите се. Но няма можем да оневиним родителите поради това? Нима няма никакви средства да защитим децата от този лош дух и неговото пагубно влияние? Кажете сами, ако на двора духа студен вятър, не затваряте ли врати и прозорци, за да не се простудите? Така и на злия дух на времето може да се попречи чрез християнско възпитание в семейството. Разбира се, ако самите родители и особено бащите благоговеят пред него, мислейки, че не може да се плува срещу течението - тогава и децата им не биха могли да се защитят от вредното му влияние. Ако бащата е от така наречените "либерали и прогресисти" и не обръща внимание на религиозните си задължения и иронично, даже презрително се изказва пред децата на църковни теми, то и той самият не може да очаква уважение към себе си. Ако родителите не искат да почитат Бога и Светата Му църква, не признават авторитети, то как децата да почитат авторитета на баща и майка. Ако родителите се подиграват с духовната и не понасят светската власт, хулят и отричат своите началници, критикуват техните разпоредби, то естествено е децата да загубят уважение и към роди-

телската власт. Затова, ако искате пагубния дух на времето да не заразява вашите деца, не го допускайте в самите вас, като твърдо се държите в закона Христов и учението на Православната църква.

Мисля, че изяснихме, родители, че най-голямата вина, ако възпитанието на децата ви не е добро, си е у вас.

Това, което ви говоря, се потвърждава и от Словото Божие, защото в него се казва чрез Светия Дух - духа на истината: *Да не хвалим човека преди смъртта му, защото още в Стария Завет е казано, че човек се узнава чрез децата му.* Това означава, че по начина, по който живеят децата, се познават родителите и тяхната възпитателна дейност. Дори и в езическия свят родителят е бил отговорен за простъпки на своите деца. Спартанският законодател Ликург е постановил да бъдат наказвани родители за някои детски престъпления. Защо? Защото родителите с добро възпитание могат и са длъжни да предотвратят простъпките на своите деца. Философът Диоген ударил по бузата баща, чийто син говорил в негово присъствие разпътни неща. За какво? Защото този баща не е възпитал сина си така, че да се срамува от произнасянето на подобни речи.

И така, слушатели на досегашните беседи, вие виждате, че именно родителите са виновни пред Бога, ако децата им не са такива, каквито трябва да бъдат. Когато видите в една градина нападнато от гъсеници дърво, вие не помисляте да се хвърлите да го опазвате от вредителя, защото собственикът на градината е отговорен за това. Също така, ако в дома има недобри и нехристиянски порядки, непослушни и недобри деца, то стопанинът на този дом носи вината за това. Родители, приемоте в сърцата си всичко това! Помислете за тази отговорност. Вашата за-

дача е да приведете вашите деца към Спасителя. „*Оставете децата да идват при Мене*“, казва Той. Горко на тези родители, които пречат на децата си да идат при Спасителя. Горко и на родители, които със своето безгрижие към възпитанието на децата си станат причина за гибелта на душите им.

Амин

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Поучение

**ЗА ТОВА, ЧЕ ВЪЗПИТАНИЕТО НА ДЕЦАТА
ТРЯБВА ДА ЗАПОЧВА ОТ НАЙ-РАННА ВЪЗРАСТ**
стр. 3

2. Поучение

**ЗА ВЪЗПИТАВАНЕ НА ДЕЦАТА
В НАБОЖНОСТ И БЛАГОЧЕСТИЕ**
стр. 10

3. Поучение

**КАК ДА ВЪЗПИТАВАМЕ ДЕЦАТА,
ЗА ДА БЪДАТ ПОСЛУШНИ**
стр. 17

4. Поучение

**ЗА ВЪЗПИТАВАНЕ НА ДЕЦАТА
В ДУХ НА ПРАВДА И ИСТИНА**
стр. 26

5. Поучение

**ЗА ВЪЗПИТАНИЕ У ДЕЦАТА
НА НЕВИННОСТ
И ЧИСТО СЪРЦЕ**
стр. 33

6. Поучение
ЗА ИЗКОРЕНЯВАНЕ
НА ГОЛЕМИ ПОРОЦИ У ДЕЦАТА
стр. 41

7. Поучение
ЗА ИЗКОРЕНЯВАНЕ
НА ДЕТСКАТА ГОРДОСТ
стр. 47

8. Поучение
ЗА ПРЕДПАЗВАНЕ НА ДЕЦАТА
ОТ СРЕБРОЛЮБИЕ
стр. 52

9. Поучение
ОТНОСНО ДЕТСКАТА ЗАВИСТ
стр. 57

10. Поучение
ЗА ТОВА
КОЛКО НЕОПРАВДАНО Е ЗА РОДИТЕЛИТЕ
НЕБРЕЖНОТО ОТНОШЕНИЕ
КЪМ ВЪЗПИТАНИЕТО НА ДЕЦАТА ИМ
стр. 63

Иринеј
Епископ Екатеринбургски и Ирбитски
За православното възпитание
на децата
руска, първо издание

Превод Николай Николов
Редакция Илия Христов
Коректор Лили Борисова
ISBN 954-9667-0

Издава "ЕТ Кирил Маринов"
1998